

2006-09-13

Slutrapport från arbetsgruppen Hälsofrämjande och förebyggande insatser för barn och ungdomar

Sammanfattning

Den politiska koalitionen har uppdragit åt arbetsgruppen att *utarbeta förslag till hur tidiga insatser kan förebygga våld och droger genom stöd till föreningar med barn- och ungdomsverksamhet och till tidiga insatser från sociala myndigheten i enlighet med bilagda direktiv.*

Avsikten är att flera nämnder ska ta ett gemensamt och övergripande ansvar för tidiga insatser bland barn och ungdomar för att förhindra och minska användningen av tobak, alkohol och andra droger. Målsättningen är att kraftsamla kring möjligheterna att arbeta med andra kommunala nämnder i syfte att stärka föräldramedverkan och att det görs i samverkan med organisations- och föreningslivet.

Slutrapporten från arbetsgruppen består av fem förslag:

Förslag 1: fokuserar på stimulansbidrag till föreningar med barn- och ungdomsverksamhet som arbetar med hälsofrämjande och förebyggande insatser.

Förslag 2: fokuserar på ekonomiskt stöd till föreningar som dels tillhandahåller möjligheter för elever att under skoltid prova på olika fritidsaktiviteter och dels underlättar medlemskap med lägre avgifter genom att ingå i Föreningsringen.

Förslag 3: handlar om att inrätta en resurs för att omvärldsbevaka föreningsbidrag.

Förslag 4: handlar om samverkan och gemensamt förhållningssätt i arbetet med barn och ungdomar inom den kommunala organisationen.

Förslag 5: innehåller förslag på en inventering av vilka hälsofrämjande och förebyggande insatser samt tidigt stöd som finns för blivande föräldrar under graviditet, spädbarnstid och för barn i åldern 0-6 år och deras föräldrar i Karlshamns kommun. Inventeringen ska även inrymma vilka samverkansformer och samverkansbehov som finns för dess nämnda målgrupper.

Gun Hedlund

Sune Hedén

Johnny Persson

Leif Håkansson

Per-Ola Mattsson

Jeanette Meilman

Inledning

Den politiska koalitionen har uppdragit åt arbetsgruppen att *utarbeta förslag till hur tidiga insatser kan förebygga våld och droger genom stöd till föreningar med barn- och ungdomsverksamhet och till tidiga insatser från sociala myndigheten i enlighet med bilagda direktiv.*

Arbetsgruppen, som är under ledning av socialnämndens ordförande Gun Hedlund, består vidare av kulturnämndens ordförande Sune Hedén, barn- och ungdomsnämndens ordförande Per-Ola Mattsson, teknik- och fritidsnämndens ordförande Leif Håkansson och gymnasienämndens 1:e vice ordförande Johnny Persson samt folkhälsosamordnare Jeanette Heilmann som sekreterare. Tidigare var Peter Ratcovich engagerad som sekreterare i arbetsgruppen. Utredningsuppdraget gavs till arbetsgruppens ordförande under mars månad 2005.

Avsikten är att flera nämnder ska ta ett gemensamt och övergripande ansvar för tidiga insatser bland barn och ungdomar för att förhindra och minska användningen av tobak, alkohol och andra droger. Målsättningen är att kraftsamla kring möjligheterna att arbeta med andra kommunala nämnder i syfte att stärka föräldramedverkan och att det görs i samverkan med organisations- och föreningslivet. Ett gemensamt koncept och samling kring uppgiften att skapa ett mer sammanhållet förhållningssätt i den kommunala beslutshandlingen av barn och ungas villkor bör utarbetas.

Bakgrund

Skillnaderna i hälsa mellan olika grupper i samhället har ökat och barn i familjer med dålig ekonomi tränar till exempel mer sällan, äter mer sällan frukost och börjar ofta röka tidigare än andra barn. Barn i hushåll med en utsatt ekonomisk situation löper ökad risk för sjuklighet och död under nyföddhetsperioden, ökad risk för psykisk ohälsa, deltar mer sällan i organiserade fritidsaktiviteter, löper ökad risk för astma och ökad risk för att råka ut för skador efter olycksfall. Resurssvaga familjer bor oftare i bostadsområden där barnen känner sig otrygga på grund av rädsla för våld eller hot (Folkhälsorapport, 2005).

Det övergripande nationella men även lokala folkhälsomålet i Karlshamn, är att verka för en ökad jämlikhet i hälsa. Ett av folkhälsomålen som kommunen under innevarande och nästa mandatperiod ska arbeta strategiskt med är ”Trygga och goda uppväxtvillkor”. ”Barns hälsoförutsättningar skiljer sig åt i olika samhällsgrupper. Eftersom barn inte själva kan välja sin uppväxtmiljö, är det viktigt att samhället så långt det är möjligt kompenserar för dessa skillnader. Barnomsorgen och skolan har därför en viktig roll att utjämna skillnader i barns uppväxtvillkor. Föreningslivet är ett viktigt komplement för att förbättra och utveckla barns sociala villkor” (Folkhälsopolitiskt program, s 4).

Kommunen ska även arbeta strategiskt med folkhälsomålet ”Levnadsvanor” under innevarande och nästa mandatperiod. Levnadsvanor såsom fysisk aktivitet, mat, sexualitet, bruk av tobak, alkohol och droger är direkt påverkansbara. På olika sätt ska kommunen aktivt samverka med föreningslivet för att uppmuntra barn, ungdomars och vuxnas aktiviteter för att skapa goda levnadsvanor (Folkhälsopolitiskt program).

Förhållningssätt

Folkhälsoarbete av idag präglas av två förhållnings- och arbetssätt, hälsopromotivt och preventivt arbete. I vardagssammanhang används mer begreppen hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbetssätt. I sammanhanget barn och ungdomar, innebär ett hälsofrämjande arbete att bevara och utveckla de faktorer som bidrar till en ökad hälsa hos alla barn och ungdomar. Hälsa ses som en resurs och barn och ungdomars handlingsförmåga och handlingsutrymme tas tillvara och utvecklas. Friskfaktorer såsom till exempel stärkande av självkänsla, lust till lärande, gemenskap och rörelseglädje främjas i en stödjande miljö (Winroth & Rydqvist, 2002).

I ett förebyggande (preventivt) arbete är inte fokus på det som skapar hälsa utan inriktningen koncentreras till det som orsakar ohälsa. Det förebyggande arbetet brukar indelas i följande områden; primär, sekundär och tertiärprevention. Primär prevention riktar insatser mot samtliga barn och ungdomar i kommunen. Sekundär prevention riktar insatser mot de som har identifierade problem eller befinner sig i någon form av riskzon, antingen på grund av eget beteende eller på grund av brister i föräldrars ansvarstagande. Insatser som sätts in kan antingen vara på individ- eller gruppnivå. Tertiär prevention beskriver individrelaterat arbete i form av behandling (Orth-Gomér & Perski, 1999).

Faktorer som ger upphov till problem såsom våld och droger kallas riskfaktorer. Riskfaktorer kan till exempel vara konfliktfylld hemmiljö, missbrukande förälder eller kamrater som ägnar sig åt kriminalitet (Orth-Gomér & Perski, 1999).

Med förslagen i rapporten har arbetsgruppen tagit fasta på understödandet av friskfaktorer och fokuserar på hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande (primär preventiva) insatser som förstärker känslan av sammanhang och deltagande i sociala nätverk för samtliga barn och ungdomar i kommunen.

Forskning visar att ett gångbart tillvägagångssätt för att minska ojämlikhet i hälsa, är att arbeta med insatser och åtgärder utifrån ett brett befolkningsperspektiv. Statens folkhälsoinstitut föreslår och betonar att insatser och åtgärder som förbättrar hälsan generellt ska prioriteras för att på så sätt minska ojämlikheten i hälsa vilket ger ett stöd i vilket angreppssätt som det lokala folkhälsoarbetet bör ha (Folkhälsopolitisk rapport, 2005:5).

Samrådsdiskussioner

Arbetsgruppen har vid olika tillfället kallat föreningar, organisationer och förvaltningar till samrådsdiskussioner om den aktuella ungdomssituationen och deras syn på vilken inriktning insatser bör ha. Följande har deltagit i diskussionerna; representanter från Karlshamns Handbollsförening, Karlshamns Innebandyförening, Högadal IS, Friluftsförbundet, Teatersmedjan, Karlshamns Hundungdom, Socialtjänstens fältgrupp och Fridhemsverksamheten, Fritidsgårdsverksamheten, Grund- och gymnasieskolan, Hyresgästföreningen, Nattvandrarerna samt Polisen.

Utifrån diskussioner med socialtjänstens fältgrupp, Fridhemsverksamheten och kommunens fritidsgårdsverksamhet växte en tydlig bild fram av att det förebyggande arbetet i Karlshamns kommun förskjutits från att tidigare i huvudsak bedrivits via socialtjänsten till att idag mestadels handla om insatser från fritidsgårdarna. Socialtjänsten har gjort en tydlig ansvarsfördelning där de ansvarar för de barn och ungdomar som uppvisar behov av stödinsatser i form av behandling eller individ/grupprelaterat stöd. Det vill säga sekundärt och tertiärt förebyggande arbete. Det allmänt förebyggande arbetet som riktar sig till alla barn och ungdomar i kommunen,

har till stora delar lämnats över till fritidsgårdarna och skolan. Fritidsgårdarnas personal arbetar idag på ett medvetet och strukturerat förebyggande sätt med ungdomsarbete i nära samverkan med skola, socialtjänst och polis.

Representanterna ifrån grundskolan och gymnasieskolan anser att samverkan med socialtjänsten, fritid, barn- och ungdomspsykiatri fungerar tillfredsställande. De saknar dock gemensam kompetensutveckling med andra som arbetar med barn och ungdomar kring metoder och modeller i det förebyggande arbetet.

Hyresgästföreningen beskrev sitt arbete med boendedemokrati via gemensamma kulturaktiviteter, vilka av de boende är mycket uppskattade. Beträffande ungdomssituationen i bostadsområdena, beskrevs problematiken kring spänningar som finns mellan olika grupperingar av invandrarungdomar. En aktivitet som uppfattades som positivt för denna grupp var Högadals IS:s satsning på spontanidrott på Fridhemsområdet, med speciell inriktning på fotboll.

Av föreningarna med barn- och ungdomsverksamhet som var representerade, var samtliga intresserade av att diskutera på vilket sätt föreningarna kan engagera fler föräldrar till sina verksamheter. Både avseende att erhålla fler ledare men även som ett led i ett förebyggande arbete. De lyfte också upp behovet av att få hjälp från kommunen med att omvärldsbevaka bidragsmöjligheter. De föreslog att kommunen inför en sådan resurs.

Nattvandrarerna finns på stan i snitt tre till fyra helgnätter i månaden. Den bild av ungdomssituationen som beskrevs är att det råder en relativt lugn stämning men att det ändå är angeläget med vuxna på platser där ungdomarna befinner sig under helgnätterna. Samverkan med socialtjänsten och fritidsgårdsverksamheten beskrevs som mycket positiv och tillfredsställande.

Närpolisen har en låg bemanning vad gäller uppdraget att arbeta brottsförebyggande bland barn och ungdomar. Det ser dock ljus ut för framtiden då nyanställningar kommer att göras, vilket ökar möjligheterna att få fler aktiva i yttre tjänst. Beträffande ungdomssituationen beskrevs en oro för det stora antal ungdomar som nyttjar narkotika. Vidare poängterades det goda samarbete som sker med kommunen såväl inom ramen för BRÅ arbetet men även genom de regelbundna nätverksträffarna som kommunen arrangerar.

Sammanfattningsvis kan sägas att en positiv bild av ungdomssituationen i kommunen presenterats för arbetsgruppen. Det finns många engagerade personer i kommunal verksamhet lika väl som i förenings- och organisationslivet. Dessa arbetar aktivt för att våra barn och ungdomar får en positiv uppväxt. Strukturer för samverkan mellan dessa finns uppbyggda och fungerar tillfredsställande. Samverkan behöver dock ständigt underhållas och utvecklas för att fungera och kännas adekvata. Samverkan sker inte av sig självt och är inte allom givet utan behöver ständigt stimuleras. Flera av de representerade konstaterade att samverkan sker primärt mellan människor och inte mellan organisationer. Ständiga personalförändringar kräver att samverkansstrukturerna revideras och anpassas efter aktuella behov. Ett exempel på detta som lyftes upp, är den förstärkning som behöver göras kring samverkan mellan de som arbetar med barn och ungdomar med invandrarbakgrund samt deras föräldrar och eventuellt invandrarföreningar. Denna grupp behöver synliggöras för att få adekvat stöd.

Flera av de representerade underströk att alkohol- och drogsituationen för närvarande inte på något sätt kan beskrivas som alarmerande men allvarlig. De vill dock framhålla att ett förebyggande arbete inte får avstanna, utan måste betraktas som ett kontinuerligt

arbete i ett välfärdssamhälle. Barn och ungdomar lever i en värld med många lockelser som det gäller att förhålla sig till och självständigt kunna avgöra vilka beslut som är bra för den egna hälsan. Samhället måste samtidigt ha resurser för att skapa förutsättningar för dessa ställningsstaganden, främst genom skolornas och föreningarnas verksamheter men också genom att stimulera föräldrar att medverka i aktiviteter som riktar sig till barn och ungdomar utanför familjesfären.

Arbetsgruppens förslag på hälsofrämjande och förebyggande insatser för barn och ungdomar

De förslag som presenteras i denna slutrapport har ambitionen av att vara långsiktiga och syftar till att främja och möjliggöra en positiv utveckling för samtliga barn och ungdomar i kommunen. Detta innebär att erforderliga medel bör tillföras i en årlig budgetpost. Vi vill också framhäva det faktum att dessa insatser inte på något sätt fråntar det ansvar som nämnderna har enligt fullmäktigebeslut. Förslag på insatser i denna slutrapport skall ses som ett komplement till det arbete som redan utförs i kommunens nämnder och i organisations- och föreningslivet.

Förslagen är ett resultat av den process arbetsgruppen genomgått och som baseras på de reflektioner och diskussioner som de olika samrådsdiskussionerna med föreningar, organisationer och förvaltningar medfört.

Arbetsgruppens fem förslag:

Förslag 1: Stimulansbidrag till föreningar med barn- och ungdomsverksamhet som arbetar med hälsofrämjande och förebyggande insatser.

Förslag 2: Ekonomiskt stöd för prova på verksamhet och deltagande i Föreningsringen

Förslag 3: Resurs för att omvärldsbevaka föreningsbidrag

Förslag 4: Samverkan och gemensamt förhållningssätt i den kommunala organisationen

Förslag 5: Förebyggande arbete och tidigt stöd från sociala myndigheten

Förslag 1: Stimulansbidrag till föreningar med barn- och ungdomsverksamhet som arbetar med hälsofrämjande och förebyggande insatser

”Föreningslivet tar ett stort ansvar för att kommuninvånarna får möjlighet till en aktiv vardag både när det gäller den fysiska som den psykiska hälsan. Det sociala arbetet är ett mycket viktigt komplement till myndigheters verksamhet. Föreningar med ungdomsverksamhet är viktiga förebilder för ungas syn på trygg sexualitet samt attityder till alkohol och droger” (Folkhälsopolitiskt program, s. 6).

Grundkriteriet för att föreningar med barn- och ungdomsverksamhet i Karlshamns kommun kan söka stimulansbidrag från kommunen för någon eller några av följande insatser, är att föreningsstadgarna innehåller skrivning kring drogfrihet. Besluten om stimulansbidrag hänvisas till respektive förslag.

Stimulansbidrag kan sökas enligt följande tre förslag:

Förslag 1 A: Att öka föräldraengagemang genom att utbilda fler föräldrar till att bli ledare

Vuxenengagemang är en bristvara i föreningslivet. Fler föräldrar behövs som ledare eller tränare för att föreningarna ska kunna bedriva verksamhet med god kvalitet. Föreningar som utbildar föräldrar till ledare, kan söka och erhålla stimulansbidrag ifrån kommunen. Föreningar kan genomföra utbildningar i samarbete med studieförbund och Blekinge Idrottsförbund.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag är:

- Att de nämnder som har ansvar för föreningsbidrag, får ansvaret för att verkställa förslaget om att stimulera föreningar att öka föräldraengagemang genom att utbilda fler föräldrar till att bli ledare. Nämnder som ansvarar för barn- och ungdomsverksamhet bistår med stöd för att verkställa uppdraget.

Förslag 1 B: Att utbilda blivande ledare kring förhållningssätt i ett hälsofrämjande och drogförebyggande arbete

Ledarutbildningen som föreningarna tillhandahåller, ska innehålla avsnitt som belyser levnadsvanor generellt men droger (alkohol, tobak, snus och narkotika) specifikt. Som en god ledare och förebild för barn och ungdomar ingår att vara medveten om drogers påverkan på hälsan. Som en del i utbildningen till ledare ska därför fakta och förhållningssätt till droger ingå. Syftet är att få tillstånd en medvetenhet och diskussion om hur en rådande kultur med därtill hörande attityder, kan få för effekt på barn och ungdomars levnadsvanor. Detta stimulerar föreningarna att förtydliga sin roll och sitt ansvar i det drogförebyggande arbetet. Vidare påtalas det ansvar som följer med att som ledare vara en förebild för de barn och ungdomar som finns i verksamheten.

Stimulansbidrag från kommunen kan sökas och erhållas om ledarutbildningarna innehåller detta hälsofrämjande och drogförebyggande perspektiv.

Folkhälsosamordnaren kan engageras för att bidra med metodutveckling och pedagogiska verktyg. Utformandet av utbildning till ledare med detta innehåll kan folkhälsosamordnaren göra tillsammans med till exempel studieförbund och Blekinge Idrottsförbund.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag är:

- Att de nämnder som har ansvar för föreningsbidrag får ansvaret för att stimulera föreningar att utbilda blivande ledare kring förhållningssätt i ett hälsofrämjande och drogförebyggande arbete. Nämnder som ansvarar för barn- och ungdomsverksamhet bistår med stöd för att verkställa uppdraget.

Förslag 1 C: Att öka aktiviteter bland de barn och ungdomar som står utanför föreningslivet

För många är det kamratskapet som är det avgörande skälet till att vilja gå med i och engagera sig i en förening. Många barn och ungdomar får i föreningen en trygg social gemenskap. De lär sig att respektera och umgås med andra människor över generations-, kulturella- och etniska gränser. Genom att vara medlem i en förening blir fler barn och ungdomar sedda av fler vuxna och genom ledarna får de positiva förebilder. Samhörigheten i en förening motverkar människors isolering och utanförskap.

De föreningar som lockar barn och ungdomar som står utanför föreningslivet att bli medlemmar, kan söka och erhålla stimulansbidrag ifrån kommunen. Av de som står utanför föreningslivet utgör barn och ungdomar med handikapp samt de med invandrarbakgrund och deras föräldrar en stor grupp. Det övergripande folkhälsomålet för Karlshamns kommun är att arbeta för en god jämlik hälsa med innebörden av att stärka utsatta grupperns rätt till ett gott liv. Utgångspunkten bör vara att se dessa barn och ungdomar med föräldrar som en resurs för föreningslivet. Dessutom är föreningar med sin verksamhet en stödjande miljö för alla där ett växelvis givande och tagande sker. Inställningen bör vara att alla medlemmar har något de kan bidra med.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag är:

- Att de nämnder som har ansvar för föreningsbidrag får ansvaret för att stimulera föreningar att öka aktiviteter bland de barn och ungdomar som står utanför

föreningslivet. Nämnder som ansvarar för barn- och ungdomsverksamhet bistår med stöd för att verkställa uppdraget.

Förslag 2: Ekonomiskt stöd för prova på verksamhet och deltagande i Föreningsringen

Grundkriteriet för att föreningar med barn- och ungdomsverksamhet i Karlshamns kommun kan erhålla ersättning från kommunen för någon eller några av följande insatser, är att föreningsstadgarna innehåller skrivning kring drogfrihet.

Ekonomiskt stöd från kommunen kan sökas för följande två förslag:

Förslag 2 A: Att under skoltid tillhandahålla möjligheter för elever att prova på olika fritidsaktiviteter

Arbets sättet för detta insatsområde bygger på modellen ”Prova på verksamhet Arena Rosenholm i Karlskrona”. Skolelever får prova flera olika fritidsaktiviteter som föreningarna tillhandahåller under en sammanhängande tid under skoldagen. Fördelarna är att föreningarna når alla elever och att det är föreningarna som ”kommer till” barnen och ungdomarna istället för tvärtom. Genom att ”prova på verksamheten” samordnas i Karlshamn, har elever möjlighet att inom relativt kort avstånd prova på fritidsaktiviteter såsom till exempel ishockey, konståkning, scoutverksamhet, handboll, innebandy, teater, fotboll, bågskytte, dans, friidrott, simning, bordtennis, skytte, brottnings och orientering. Eleverna får hjälp av de ledare/instruktörer som finns på plats från föreningarna.

Föreningarna erhåller ekonomiskt stöd från kommunen för att de samverkar med skolorna kring ”prova på verksamhet” under skoltid men även för att de erbjuder ”prova på verksamhet” i samverkan med skolorna under skolloven. Den ekonomiska ersättningen baseras på hur många instruktörstimmar föreningen tillhandahåller. För samordning av ”prova på verksamheten” samarbetar kommunen med Blekinge idrottsförbund.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag är:

- Att de nämnder som har ansvar för föreningsverksamhet tillsammans med de nämnder som ansvarar för förskola och grundskola, får ansvaret för att under skoltid och lov tillhandahålla möjligheter för elever att prova olika fritidsaktiviteter.

Förslag 2 B: Att underlätta medlemskap med lägre avgifter genom – Föreningsringen

Tanken med en föreningsring är, att underlätta för familjer med barn och ungdomar som vill utöva någon form av fritidsverksamhet och vara medlem i flera föreningar, att hålla tillbaka kostnaderna. Kostnaderna kan bli stora för en familj med ett eller flera barn/ungdomar som har flera aktiviteter. Med en Föreningsring där olika föreningar är anslutna, behövs endast en medlemsavgift betalas för att nyttja utbudet hos alla de föreningar som ingår.

I samarbete med Blekinge Idrottsförbund organiseras Föreningsringen. Villkor för att erhålla ekonomiskt stöd från kommunen, är att föreningen ska delta i gemensamma

aktiviteter som anordnas för de som ingår i Föreningsringen. Det kan vara aktiviteter såsom föreläsningar, utbildningar, föräldramedverkan med mera.

Ekonomiskt stöd från kommunen kan således erhållas om föreningen ingår i Föreningsringen.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag är:

- Att de nämnder som har ansvar för föreningsverksamhet får ansvaret för att stimulera föreningar som underlättar medlemskap med lägre avgifter genom Föreningsringen. Nämnder som ansvarar för barn- och ungdomsverksamhet bistår med stöd för att verkställa uppdraget.

Förslag 3:

Resurs för att omvärldsbevaka föreningsbidrag

Arbetsgruppens förslag är att det ska finnas en kompetens på kommunen som har till uppgift att omvärldsbevaka möjligheten för föreningarna att erhålla lokala, regionala, nationella och internationella bidrag.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag är:

- Att de nämnder som ansvarar för föreningsverksamhet, får ansvaret för att verkställa förslaget om att en resurs för att omvärldsbevaka föreningsbidrag ska finnas på kommunen.

Förslag 4:

Samverkan och gemensamt förhållningssätt i den kommunala organisationen

Arbetsgruppen har under arbetets gång sett det som nödvändigt att, utöver de insatser som gäller föreningsverksamheten och de från sociala myndigheten, även involvera den reguljära kommunala verksamheten. I linje med Folkhälsopolitiskt program för Karlshamns kommun, föreslår arbetsgruppen att samtliga nämnder som ansvarar för barn och ungdomar ska samverka i att skapa ett mer sammanhållet förhållningssätt i den kommunala beslutshandlingen av barn och ungas villkor. Som stödjande resurs för detta arbete finns folkhälsosamordnaren.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag för berörda nämnder är:

- Att socialnämnden, BUS-nämnden, gymnasienämnden, teknik- och fritidsnämnden och kulturnämnden tar ansvar för att i samverkan erbjuda sin personal kompetensutveckling gällande förhållningssätt och metoder i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. Som stödjande resurs för detta arbete finns folkhälsosamordnaren.

Förslag 5: Förebyggande arbete och tidigt stöd från sociala myndigheten

Bakgrund

Belastningen på den sociala barn- och ungdomsvården har ökat när det gäller såväl ärendetal, insatser som kostnader. Trots ökningen av öppenvård ökar samtidigt institutions- och familjehemsvården mätt i vård dygn per invånare under 20 år. Kostnaderna för vård av barn och unga ökade under perioden 1999-2003 med 21 procent i fasta priser. Denna utveckling har lett till frågor om samhällets stöd och om vilken åtgärd som är den bästa för ett visst barn vid ett visst tillfälle, när åtgärden skall sättas in och om vem som skall göra det. ”Det har blivit alltmer uppenbart att de aktörer som iakttar att ett barn börjar uppvisa problem, behöver samordna sina insatser för att hjälpa barnet och familjen och att hjälpen skall ges så tidigt som möjligt” (SOU 2005:81s.23). Mot denna bakgrund föreslår den Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén i sitt betänkande om en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården, att ”Barn, unga och deras familjer skall erbjudas tidigt stöd i sådan omfattning och av sådan kvalitet att deras behov av senare insatser förebyggs samtidigt som deras förutsättningar att utveckla sina egna resurser ökar (s.24)”.

Mycket av samhällets förebyggande arbete, det vill säga verksamhet som riktar sig till alla barn och unga eller vida grupper av barn och unga och som förebygger sociala problem, bedrivs av andra än den sociala barn- och ungdomsvården inom socialtjänsten. Det är arbete som bedrivs vid mödravårdscentraler, barnavårdscentraler, öppna förskolor, förskolor, skolor och i ideella organisationer. Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén anser att förebyggande arbete i första hand inte skall vara ett ansvar för den sociala barn- och ungdomsvården utan för de verksamheter som alla barn, unga och föräldrar kommer i kontakt med. Det hindrar inte, anser kommittén, att den sociala barn- och ungdomsvården bedriver förebyggande arbete eller samverkar med andra verksamheter när man kommit överens om det (SOU 2005:81).

Socialtjänsten, med den sociala barn- och ungdomsvården, har dock det yttersta ansvaret när det gäller att tillhandahålla tidigt stöd till barn och unga. Med tidigt stöd avses åtgärder som ett barn eller en ung person kan behöva som stöd för sin utveckling utan att ha ett behov av skydd. Stödet kan vara individuellt eller ges i grupp till föräldrar, barn eller unga med en viss typ av problematik. Det centrala är att föräldrar, barn eller unga får stöd att hantera faktorer i omgivningen eller andra faktorer som är riskfaktorer för en ogynnsam utveckling. Exempel på stöd är samtalsgrupper för barn till missbrukare och psykiskt sjuka, särskild utbildning till föräldrar som har barn med neuropsykiatriska symtom, särskild stöd till barn med inlärningssvårigheter samt tidigt stöd till familjer med barn som riskerar att utveckla kriminalitet (SOU 2005:81).

För att barn, unga och föräldrar ska få det stöd de behöver är personalen i socialtjänsten beroende av samverkan med bland andra barnhälsovård och skolverksamheter samt att de har ett förtroendefullt samarbete med barnens föräldrar. Det gäller för det första att få kännedom om vilka barn och unga som behöver stöd. För det andra måste barnen eller de unga som får stöd få det från den verksamhet som har bäst kompetens att ge det.

Förebyggande arbete och tidigt stöd från sociala myndigheten i samverkan med andra parter

Ett exempel på förebyggande arbete och tidigt stöd från sociala myndigheten i samverkan med andra parter är familjecentralerna. Familjecentralerna som finns i många kommuner är exempel på samverkan mellan mödrahälsovården, barnhälsovården, den sociala barn- och ungdomsvården samt den öppna förskolan. Huvudmännen samordnar sina resurser och möjliggör därmed tvärssektoriell samverkan och olika yrkeskategorier arbetar tillsammans runt barnfamiljen. Genom samverkan mellan kommun och landsting har familjecentraler kunnat byggas upp och ge föräldrar och barn i förskoleåldern en stödjande miljö med tillgång till förebyggande arbete och tidigt stöd (SOU 2005:81).

Regeringen har i propositionen Kvalitet i förskolan (prop. 2004/05:11) som antagits av riksdagen, uttalat att familjecentralerna är en mycket värdefull form för samverkan. Regeringen har genom en ändring i förordningen (2001:161) om statsbidrag för kvalitetsstärkande åtgärder inom förskoleverksamhet och barnomsorg till kommuner som tillämpar maxtaxa, utvidgat ändamålet för detta statsbidrag till att även omfatta anställning och kompetensutveckling av personal i den öppna förskolan (SOU 2005:81).

Föräldrastöd, till föräldrar med barn i ålder 2-9 år, som sker i form av föräldrastödsgrupper och som bygger på pedagogiska samspelsprogram, har visat sig vara framgångsrika. Samspelsprogram syftar till att utveckla emotionell närhet i relationen mellan föräldrar och barn. En av avsikterna med programmen är att minska risken för att barn ska utveckla beteendeproblem. Några exempel på samspelsprogram är De otroliga åren, Community Parent Education Program (COPE), och Komet. Effekterna av dessa samspelsprogram är påtagliga och mycket väl dokumenterade i kontrollerade experiment. Programmen ger stöd till föräldern att ge barnen positiv uppmärksamhet, till klar kommunikation och till genomtänkta sätt för föräldern att möta barnet då konflikter uppstår. Samspelsprogrammen erbjuds vanligen av kommunens social-, barn- och ungdoms- eller skolförvaltning. Oftast arrangeras insatsen i samarbete med landstinget, men där kommunen ofta är huvudaktör. Programmen riktas både till föräldrar i allmänhet, till föräldrar i socialt belastade bostadsområden och till föräldrar vars barn redan har så tydliga problem att föräldrarna sökt hjälp. Den samlade effekten blir mest påtaglig om insatsen erbjuds tidigt, redan vid 2-3 års ålder. Det är då svårt att förutsäga vilka barn som kommer att utveckla betydande problem. Insatserna i denna ålder bör därför erbjudas brett för att kunna ge effekter på befolkningsnivå (Bremberg, 2004).

Med Statens Folkhälsoinstituts förslag om att breda grupper av föräldrar med barn i alla åldrar ges möjlighet att delta i föräldrastödsgrupper, innebär att kommunen, landstinget och andra viktiga aktörer får en tydlig inriktning och ett incitament för samverkan (Folkhälsopolitisk rapport 2005:5).

Samverkan

Sättet att organisera stöd måste kunna variera och utgå ifrån kommunernas olika förutsättningar, samtidigt som samhällets samlade resurser för att ge barn och unga stöd måste utnyttjas effektivt. Det innebär att den sociala barn- och ungdomsvården måste samverka med övriga verksamheter som på olika sätt ger stöd till barn och unga (SOU 2005:81). Oavsett hur en kommun väljer att arbeta och samarbeta i det förebyggande arbetet och med tidigt stöd, bör ett långsiktigt perspektiv råda. Argument för att de samhällsekonomiska vinsterna av förebyggande arbete och tidigt stöd är stora finns i ”Tänk långsiktigt! En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa” (Skolverket m. fl., 2004)

Idag finns en reglering om samverkan när det gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa. *Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén övertygelse är att det är lika viktigt att samverkan bedrivs kring förebyggande arbete och tidigt stöd till barn som inte befinner sig i en så utsatt situation. En risk finns annars att barns behov upptäcks för sent och att det aldrig kan bli aktuellt med tidigt stöd utan att det blir fråga om senare och mer ingripande insatser. En viktig utgångspunkt för kommitténs förslag till handlingsplan är att den sociala barn- och ungdomsvården ska arbeta mer förebyggande. Det är kommitténs övertygelse att det skulle minska behovet av senare insatser och därmed även mycket lidande för de inblandande barnen och ungdomarna* (SOU 2005:81).

Arbetsgruppens förslag

Av arbetsgruppens inventering har det framgått att socialtjänsten i Karlshamns kommun har gjort en tydlig ansvarsfördelning när det gäller det förebyggande arbetet för barn och ungdomar. Huvudansvaret ligger inom det sekundära och tertiära förebyggande arbetet. Det vill säga barn och ungdomar med identifierade problem eller som befinner sig i någon form av riskzon, antingen på grund av eget beteende eller på grund av brister i föräldrarnas ansvarstagande. Insatser som sätts in kan antingen vara på individ- eller gruppnivå. Det tertiära arbetet är inriktat på individen i form av behandling. Det allmänt förebyggande arbetet som riktar sig till alla barn och ungdomar i kommunen har till stora delar lämnats över till fritidsgårdarna och skolan.

Enligt kommunens Folkhälsopolitiska program ska kommunens nämnder och förvaltningar verka för att ”Ett aktivt föräldrastöd ska utvecklas i syfte att stärka föräldrarollen och medvetandegöra föräldrarna om deras betydelse för barns och ungdomars levnadsvanor”(s. 6).

Mot denna bakgrund, är arbetsgruppens förslag att en inventering görs i Karlshamns kommun kring vilket hälsofrämjande och förebyggande arbete samt tidigt stöd som finns för blivande föräldrar under graviditet, spädbarnstid och för barn i ålder 1-6 år och deras föräldrar. Inventeringen ska även inrymma vilka samverkansformer och vilka samverkansbehov som finns för dessa nämnda målgrupper. Inventeringen bör göras i samverkan med landstingets mödra- och barnhälsovård.

Den föreslagna inventeringen kommer att ge underlag för att bedöma hur det hälsofrämjande och förebyggande arbetet och tidigt stöd ska bedrivas. Dessutom ger den underlag kring hur de olika verksamheterna bäst samverkar för att barn ska kunna erbjudas hälsofrämjande och förebyggande insatser och tidigt stöd i sådan omfattning och av sådan kvalitet, att deras behov av senare insatser minskar samtidigt som deras förutsättningar att leva ett självständigt liv som vuxna ökar.

Ansvar

Arbetsgruppens förslag till insatser för berörda nämnder är:

- Att kommunstyrelsen får ansvaret för att en inventering genomförs kring vilket hälsofrämjande och förebyggande arbete och tidigt stöd som finns för föräldrar under graviditet, spädbarnstid och för barn i åldern 1-6 år och deras föräldrar. Inventeringen ska även inrymma vilka samverkansformer och samverkansbehov som finns för dessa nämnda målgrupper. Inventeringen genomförs tillsammans med socialnämnden och BUS- nämnden och den bör ske i samverkan med mödra- och barnhälsovården.
- Att kommunstyrelsen ger Folkhälsorådet i uppdrag att samordna inventeringen.

Referenser

Bremberg, S. (2004). Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former för föräldrastöd. Statens Folkhälsoinstitut.

Folkhälsopolitiskt program för Karlshamns kommun 2005-03-07

Folkhälsorapport 2005. (2005). Socialstyrelsen.

Folkhälsopolitisk rapport 2005. (2005:5). Statens Folkhälsoinstitut.

SOU (2005:81). Källan till en chans. Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. Betänkande av Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén..

Orth-Gomér & Perski. (1999). Preventivmedicin i teori och praktik.

Skolverket m. fl. (2004). Tänk långsiktigt! En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa.

Winroth & Rydqvist. (2002). Idrott, friskvård, hälsa och hälsopromotion.